

AKAIDSKA MISAO HASANA KAFIJE PRUŠČAKA U DJELU “CVJETOVI BAŠČI U KOMENTARU DŽENNETSKIH BAŠČI”

Zuhdija ADILOVIĆ

UDK 28-256
28-184.3

SAŽETAK: Hasan Kafija Pruščak je jedan od najistaknutijih alima s područja Balkana. Na polju akaida napisao je nekoliko istaknutih djela, od kojih je najznačajnije *Džennetske bašče o temeljima vjerovanja*, u kojem je sažeo najznačajnija akaidiska djela koja su se u to vrijeme izučavala u islamskim školama našeg podneblja. Spomenuto djelo prevedeno je i štampano na našem jeziku. Nakon što je doživjelo veliku popularnost on je, na molbu uglednih ljudi, napisao komentar tog djela pod nazivom *Cvjetovi bašči u komentaru Džennetskih bašči (Ezharur-rewdat fi šerhi Rewdatul-džennat)*. Nažalost, ovo djelo slabo je poznato našoj čitalačkoj javnosti iz razloga što je dugo vremena ostalo neobjavljeno, a zatim obrađeno i objavljeno na arapskom jeziku. U ovom radu autor prezentira ovo Kjfijino djelo, povode njegova nastanka, Kjfijin odnos prema ilmu-l-kelamu, metodologiju i izvore koje je je koristio, te neka akaidiska pitanja kojim se Pruščak bavio u svom radu.

Ključne riječi: Hasan Kafi Pruščak, *Cvjetovi bašči u komentaru Džennetskih bašči*, ilmu-l-kelam

Jedna od najznačajnijih i najzah-tjevnijih islamskih disciplina jeste akaid. Cjelokupna historija islama svjedoči istaknute prvake iz raznih oblasti, pa tako i iz akaida, koji su dali svoj doprinos razvoju akaidске misli i, adekvatno vremenu u kojem su živjeli, protumačili temelje imana i odgovorili na izazove svog vremena. Jedan od najistaknutijih alima Balkana u tom pogledu je Hasan Kafija Pruščak. Njegov rad je imao veliki utjecaj na muslimane ovih prostora i šire. Dokaz za to su njegova mnogobrojna djela koja su pisana na arapskom jeziku i prevedena na razne jezike svijeta.

Na polju akaida napisao je nekoliko istaknutih djela, od kojih je

najznačajnije *Džennetske bašče o temeljima vjerovanja*, u kojem je sažeo najznačajnija akaidiska djela koja su se u to vrijeme izučavala u islamskim školama našeg podneblja. Spomenuto djelo prevedeno je i štampano na našem jeziku.

Nakon što je doživjelo veliku popularnost on je, na molbu uglednih ljudi, napisao komentar tog djela pod nazivom *Cvjetovi bašči u komentaru Džennetskih bašči (Ezharur-rewdat fi šerhi Rewdatul-džennat)*. Nažalost, ovo djelo slabo je poznato našoj čitalačkoj javnosti iz razloga što je

dugo vremena ostalo neobjavljeno, a zatim obrađeno i objavljeno na arapskom jeziku. Bio sam počašćen i obradovan kada mi je bivši reisul-ulema dr. Mustafa ef. Cerić dao na uvid doktorski rad kandidata Ali Ekbera na Internacionalnom univerzitetu u Kuala Lumpuru, s obzirom da sam ja istraživao život i djelo Hasana Kafije, a on imenovan kao član komisije za odbranu spomenutog doktorata. Disertacija je odbranjena i djelo izdato na arapskom jeziku 2012. godine¹. Tragajući za eventualnim izdanjima ovog djela od strane

¹ Al-Âqhisârî al-Bûsnawî, Hasan Kâfi (951-1025 h.) *Azhâr al-Rawdât fi Sharh*

Rawdât al-Jannât. ed. by 'Alî Akbar Diyâ'î 448p Beirut 2012.

drugih istraživača pronašao sam da je isto djelo odbranjeno kao doktorska teza na Al-Mansura univerzitetu u Egiptu. Ovaj rad je koncizan osvrt na ovo Kafijino djelo.²

I Uzroci i povod pisanja

Hasan Kafija Pruščak ističe da je motiv pisanja ovog djela spoznaja Allaha, dž.š., sa razmišljanjem i dokazima, a osnovni cilj te spoznaje je činjenje dobra i klonjenje od zla. On pisanjem ovog djela nema za cilj spoznaju radi same spoznaje, nego izgradnju i poboljšanje moralnih vrijednosti utemeljenih na toj spoznaji u skladu s vjerskim principima. To se jasno prepoznaje u njegovim riječima: "Spoznaja Svevišnjeg Gospodara Allaha, dž.š., prva je obaveza razumnih ljudi." Nastojanje da se akcenat da na praktični segment, a udalji od čisto racionalnog koji je osjetan kod filozofa i mu'tezila, je više nego očito. To još više potvrđuje saznanje da je krajnji cilj 'ilmul-kelama po definiciji Hasana Kafije Pruščaka činjenje dobra i klonjenje od zla.

Drugi uzrok pisanja ovog djela je odbrana islamskog vjerovanja prve generacije muslimana nepobitnim dokazima naspram sofista, filozofa, mu'tezila, dehrijjuna, kaderija, međusija i ostalih sekti. Iz tog razloga on jedan dio svojih opservacija u ovom djelu posvećuje odbrani vjerovanja ehli-sunneta vel-džema'ata od napada protivnika i tako ga, zajedno sa Ibn Haldunom, svrstava u ciljeve ilmul-kelama.

Sljedeći razlog pisanja ovog djela je odgovor pojedinim sufijskim tarikatima, kao što su hamzevije i oni koji zagovaraju spajanje sa Allahovim, dž.š., bićem. Poznato je da je osmanska carevina podržavala sufijske tarikate i izgradnju tekija i zavija na Balkanu i ostalim oslobođenim predjelima.

Međutim, pojedini šejhovi u nekim tarikatima, kao što su ibahije i

hamzevije smatrali su da sa čovjeka koji postigne vrhunac ljubavi prema Allahu, dž.š., čije se srce očisti i izabere iman, te se iskreno bez imalo nifaka odrekne kufra, spadaju zabrane i naređenja, te da takav neće bit kažnjen Džehennemom zbog velikih grijeha koje počini, a neki su tvrdili da sa takvog spada obaveza propisanih ibadeta, te da je njegov ibadet tefekkur (razmišljanje). Hasan Kafija je, u ovom djelu, argumentirano pobio njihove tvrdnje, kao i tvrdnje drugih čija su ubjeđenja suprotna vjerovanju ehli-sunneta vel-džema'ata.

Konkretan povod pisanja ovog komentara je činjenica da je njegovo djelo *Rajske bašče o temeljima vjerovanja* bilo široko rasprostranjeno među učenicima i uglednicima tog vremena, te da su oni od njega tražili da napiše njegov komentar.

II Odnos Kafije prema ilmul-kelamu

Hasan Kafija Pruščak definiše ilemul-kelam riječima: "Ilmul-kelam je nauka koja izučava Allahovo, dž.š., biće, Njegova svojstva i stanja stvaranja od nastanka do nestanka po metodu islama. Pod njim se misli na govor čistih i odabranih prvaka među ulemom nasljednika Poslanika, s.a.v.s., kao što su imam Ebu Hanife Nu'man b. Sabit, Ebu Jusuf Ja'kub b. Ibrahim, Ebu Abdullah Muhammed b. Hasan Eš-šejbani i oni alimi koji su ih slijedili u učenju o temeljima vjerovanja. Ovo je kelam (govor) koji je prihvatljiv i pohvaljen od strane prvaka istinske uleme, nasuprot kelama (govora) zabludjelih filozofa i ekstremnih sufija, koji vodi u krivovjerstvo i koji je nepoželjni pokuđeni kelam (govor) kod odabranih prvaka znanosti."

Iz navedenog se jasno vidi da Kafija dijeli ilmul-kelam na dvije vrste: poželjni i nepoželjni. Nepoželjni ilmul-kelam, po njemu, jeste kelam potonjih generacija koje su se upustile u detalje i prihvatile stajališta filozofa

u mnogim postavkama. Kada se filozofija proširila među muslimanima, mutekellimuni su pokušali odgovoriti filozofima, ali su odstupili od Šerijata i u mnogim dijelovima pomiješali filozofiju sa kelamom kako bi im odgovorili njihovim argumentima i došli u situaciju da su ilmul-kelam gotovo poistovijetili s filozofijom. To je nepoželjni kelam o kojem Kafija negativno govori i zabranjuje da se njime bavi.

Kafija se, također, osvrće na nepoželjni kelam ekstremnih sufija koji vodi u krivovjerstvo promovirajući ideju o jedinstvu egzistencije i spajanju sa Allahom, dž.š.

Što se tiče korisnog ilmul-kelama, koji je poželjan i tražen, njega autor smatra najcasnijom naukom i temeljem islamskih znanosti: "Iman je okosnica i glava vjere, a nauka koja nas uči kako da ga ostvarimo je temelj svih vjerskih znanosti, to je nauka o jednoći Stvoritelja i Njegovih svojstava."

Prvaci prvih generacija muslimana su izrekli mnogobrojne stavove osude negativnog kelama. Tako imam Šafija. r.a., kaže: "Moja presuda spram pobornicima kelama je da se imaju linčevati granama palminog lišća i obucom, te da se provedu kroz narodne mase govoreći: 'Ovo je kazna za one koji ostavljaju Kur'an i sunnet, a povode se za kelamom novotara.'"³

Imam Malik, r.a., kaže: "Nije dozvoljeno prihvatiti svjedočenje novotara i grijeshnika." Pojedini njegovi učenici su protumačili ove njegove riječi da on misli na pobornike ilmul-kelama. Također, prenose da je on kazao da je izučavanje ilmul-kelama i učestvovanje u polemikama na njegovim principima mimo stvarne potrebe, zabranjeno."⁴

III Metodološke razlike ovog komentara od drugih ilmul-kelamskih komentara

Obično je komentator nekog djela učenik njegovog autora ili neko iz generacije poslije njegovih učenika. Međutim, pošto vlasnik kuće najbolje zna šta je u njoj, Kafija je odlučio da

² Glavni izvor za ovaj rad je spomenuta disertacija u kojoj je Kandidat obradio ovo Kafijino djelo.

³ Mulla Ali el-Kari, *El-Fikhul ekber*, str. 9.

⁴ Ibid, 14.

sam napiše komentar svog djela. Tako je uradio i imam Sujuti koji je svoje djelo *En-Nukaje* prokomentarisao djelom *Itmamū ed-dirāje fi šerhi en-nukaje*.

Na samom početku *Čvjetovi bašči* autor spominje metodu koju je slijedio prilikom pisanja ovog komentara pa kaže da se služio najvrednijim od onoga što su napisali najodabraniji mutekellimuni, te da je koristio kratke i jasne rečenice komentara srednje veličine. Potom da se koncentrisao na suštinske poruke, a izbjegavao suvišno opširne komentare, izbjegavajući pritom iznošenje suprotnih stavova izuzev u rijetkim slučajevima.

Slobodno možemo reći da se ovaj njegov komentar ne razlikuje puno od komentara Tahavijeve poslanice iz akaida u njegovom djelu *Svjatlost istinske spoznaje o temeljima vjere*.

Pored dokaza iz Kur'ana i sunneta služi se i racionalnim dokazima. Kafija komentariše djelo *Džennetske bašče* tako što tekst komentara uklapa u osnovni tekst. To je bila praksa mnogih komentatora poznatih djela iz islamskih znanosti. Tako je djelo *Irsādus-sari li šerh sahihul-Buhari* čuvenog El-Kastallanija urađeno na isti način, zatim djelo *Šerhu kitabi el-fihul-ekber* autora Mulla Ali El-Karija, te djelo *Šerhu-mewakif* i druga.

Ovaj komentar Hasana Kafije, r.a., ukazuje na širinu i raznovrsnost njegove naobrazbe. Odaje utisak pravog znalca u ilmul-kelamu, hadisu, arapskom jeziku, tefsiru, historiji i drugim znanostima.

Hasan Kafija, r.a., je ovo svoje djelo podijelio po poglavljima shodno odgovorima Poslanika, s.a.v.s., na pitanja Džibrila o imanu, koje je uzeo kao temeljne istine akaida. Ovo je jasan dokaz koliko je važnost Hasan Kafija, r.a., pridavao hadisu, za razliku od drugih ilmul-kelamskih djela.

Najvjerovatnije se u tome ugledao na imama Ebu Hanifu koji je svoje čuveno djelo *El-Fikhu el-ekber* započeo upravo tim hadisom.

IV Izvori koje je koristio:

- 1 – *El-Fihul-ekber*
- 2 – *El-Akidetu et-tahavijje*
- 3 – *Akaidu Umer En-Neseft (El-Akaidun-nesefijje)*
- 4 – *Nukajetus-sujuti*
- 5 – *Akaidus-senusi*

V Najvažnija akaidiska pitanja

Prva obaveza svake punoljetne osobe;

Mutekellimuni su saglasni da je traganje za spoznajom Allaha dž.š. obaveza svakog čovjeka. Međutim, razilaze se u tome na koji način se ta spoznaja ostvaruje. Eš'arije kažu da je jedini put spoznaje Allaha Objava, dok maturidije i mu'tezile kažu da je to razum.⁵ Hasan Kafija kaže da je prva obaveza svakog punoljetnog razumnog čovjeka spoznaja Allaha, dž.š., racionalnim dokazima.⁶ Drugi put to definiše riječima: "Prva obaveza svakog čovjeka je iman. Dokaz za to su riječi Svevišnjeg: 'Ljude i džinne sam stvorio samo da Me obožavaju.'⁷ Ibadet – obožavanje Allaha nema nikakvu svrhu bez imana, jer je iman uslov ibadeta."⁸

Kafija smatra da traganje za argumentiranom spoznajom Allaha nije uslov imana, iako smatra da je ono obavezno, te je iz tog razloga naslijeđeni iman (taklid) ispravan, iako je griješan što je zapostavio izučavanje racionalnih dokaza.⁹

Svojstva Allaha, dž.š. (sifatullah)

Hasan Kafija Prušćak pojašnjava da islam predstavlja sredinu između pretjerivanja i zanemarivanja. Jevreji su pretjerali u opisu svojstava Allaha, dž.š., pa su mu pripisali tjelesne dimenzije, organe i ograničenost. Zatim su drugi (el-mušebbihe) poistovijetili svojstva Allaha, dž.š., sa svojstvima Njegovih stvorenja. S druge strane, kaderije su zanijekale svojstva Allaha, dž.š., i mogućnost stvaranja ljudskih djela od strane Allaha, dž.š.

U islamskom učenju Allah, dž.š., se može opisati samo onim svojstvima kojima je sam sebe opisao u Kur'anu, ili svojstvima kojima Ga je opisao Poslanik, s.a.v.s., u vjerodostojnim hadisima.

Kafija je izabrao srednji put između poistovjećivanja Allahovih svojstava sa svojstvima Njegovih stvorenja (tešbih) i nijekanja Njegovih svojstava koje su učinile mu'tezile (ta'til).

Zato nećemo reći da Allah, dž.š., nema sluh, vid, znanje... Ispravno je, kako kaže Kafija, reći: "Allah, dž.š., ima sluh, ali ne kao naš sluh, ima vid, ali ne kao naš vid, ima znanje i moć, ali ne kao naše znanje i moć."¹⁰

Ovaj njegov stav potvrđuju Allahove, dž.š., riječi: "I tako smo od vas stvorili (srednju) pravednu zajednicu da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok." (Al-Bekara, 143); "Ne drži ruku svoju stisnutu, a ni posve otvorenu – da ne bi prekora zaslužio i bez čega ostao." (El-Isra', 29); "...i oni koji, kad udjeljuju, ne rasipaju i ne škrtare, već se u tome drže sredine." (El-Furqan, 67).

Iz navedenih ajeta se jasno vidi da je islam vjera srednjeg puta, i da posebno ističe metod sredine (wesatijje), tako što naređuje slijeđenje srednjeg puta, ili zabranjuje pretjerivanje u vjeri, koje se ogleda u krutosti i žestini koja prelazi šerijatske granice. Allah dž.š., kaže: "O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u svome vjerovanju i o Allahu govorite samo istinu!" (En-Nisa', 171); "Reci: 'O sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u vjerovanju svome, suprotno istini, i ne povodite se za prohtjevima ljudi koji su još davno zalutali, i mnoge u zabludu odveli, i sami s pravog puta skrenuli!'" (El-Maida, 77).

Hasan Kafija po pitanju Allahovih, dž.š., svojstava slijedi mišljenje maturidija i eš'arija koji kažu da svojstva Allaha, dž.š., nisu isto što i Njegovo biće, jer je nemoguće da svojstvo bude isto (jedno) kao i onaj ko se opisuje. Ali isto tako svojstva Allaha, dž.š., nisu ni nešto

zato su stranice obilježene sa A i B, kako su bile označene u kopiji rukopisa ovog djela.

⁵ El-Idi, *El-mewqif fi ilmi-l-kelam*, 28.

⁶ Hasan Kafi, *Ezharu-rewdat*, 1B.

⁷ Ez-zarijat, 6.

⁸ Hasan Kafi, *Ezharu-rewdat*, 5A.

⁹ Hasan Kafi, *Ezharu-rewdat*, 5A.

¹⁰ Hasan Kafi, *Ezharu-rewdat*, str. 18b. Citati su preuzeti iz spomenute doktorske disertacije prije njenog objavljivanja,

drugo, jer je poznato da “drugo” nije isto kao ono o čemu se govori. Zatim, svojstvo nije biće i ne postoji samo po sebi, te se tako izbjegava postojanje više onih koji su oduvijek.¹¹

Maturidije ovaj svoj stav potkrepljuju tvrdnjom da je odnos svojstva naspram bića kao odnos jedinice naspram desetice, tako što kažemo da jedan nije nešto izvan deset, ali nije ni isto što je deset, jer jedan bez deset ne bi bio to što jeste unutar deset, niti bi deset bio to što jeste bez onog jednog.¹²

Ebu Mensur El-Maturidi je upitan: “Šta su to svojstva Allaha, dž.š.?” Odgovorio je: “Nisu ni On ni nešto drugo, kao jedan od deset, niti je deset niti je nešto izvan deset, ili kao boja nečega, niti je ono niti nešto drugo.”¹³

Autor argumentuje da su svojstva savršenstva Allaha, dž.š., oduvijek, kao što su lična svojstva (sifatuz-zat): život, znanje, volja, moć, sluh, vid i govor, te svojstva proistekla iz djela (sifatul-ef'al), kao što su: stvaranje i druga svojstva vezana za to, jer su sve to svojstva savršenstva naspram kojih su svojstva manjkavosti, što je nemoguće kada je u pitanju Svevišnji Gospodar Allah, dž.š. Međutim, činjenica da su ta svojstva oduvijek ne podrazumijeva da su i njihovi rezultati oduvijek. Ovim riječima autor odgovara onima koji kažu da tvrdnja vječnosti (ezelijeta) svojstava vodi u tvrdnju vječnosti (ezelijet) stvorenja.

On im, također, odgovara da je stvaranje svojstvo Stvoritelja, a ne stvorenja, tako što se prvo desi stvaranje pa onda stvorenje. Na taj način se oporvaga njihova tvrdnja, jer je evidentno da stvorenje dolazi poslije stvaranja. Po Kafiji stvaranje se razlikuje od stvorenog, nasuprot Eš'arija, kod njega se rezultat djela apriori razlikuje od samoga djela.¹⁴ Maturidije, kao i Kafija, zastupaju stanovište po kome se svojstva djela (sufatul-ef'al) označavaju kao et-tekwin (stvaranje), a svojstvo stvaranja (et-tekwin) kod njih je oduvijek, dok su stvorenja nastala.¹⁵

Allahov, dž.š., govor (kelamullah)

Pripadnici ehlišunnetskog učenja zajedno sa sve četiri mezheba, prve i potonje generacije, saglasni su da je Kur'an Allahov govor koji nije stvoren, a poslije toga se potonje generacije razilaze po pitanju da li je Allahov govor jednoznačan kao osobina bića koja je neodvojiva od Njega, ili on predstavlja slova i glasove kojima je Allah, dž.š., progovorio nakon što nije govorio, ili je On oduvijek govorio kad god je htio i kako je htio i da je Njegov govor oduvijek.

Ibn Ebil-Izz navodi da su se mutekellimuni, po pitanju Allahovog govora, razišli na devet mišljenja: Da je Njegov govor stvoren, da ga je On stvorio odvojeno od sebe – to je mišljenje mu'tezila; Da je Allahov govor jednoznačan i da je on neodvojiva osobina Allahovog bića, te da se on odnosi na naredbe i zabrane, izvješća (o prijašnjim narodima) i obavijest o budućim dešavanjima. Ukoliko se on izrazi na arapskom, onda je to Kur'an, a ako se iskaže na hebrejskom, onda je to Tevrat – to je mišljenje Ibn Kullaba i Eš'arija; Da Allahov govor predstavlja riječi i glasovi koji su spojeni u ezelu – to mišljenje zastupa jedna grupa mutekellimuna i muhadisa; Da Njegov govor podrazumijeva značenje koje je neodvojivo od Njegovog bića, ali ga je On stvorio u nekom drugom – to je mišljenje Ebu Mensura El-Maturidija; Ibn Ebil-Izz preferira mišljenje koje kaže da je Allah, dž.š., oduvijek govorio kad god je htio i kako je htio, glasom koji se čuje, te da je Njegov govor oduvijek, iako dotični glas nije oduvijek. On tvrdi da ovo mišljenje zastupaju prvaci hadiske nauke.¹⁶

Ebu Hasan El-Eš'ari smatra da se Allahov, dž.š., govor čuje, što su pojedini prvaci maturidija preuzeli od njega, kao što je Ebul-Kasim Es-Saffar. Oni kažu da sve što je stvoreno može da se vidi, isto tako može

i da se čuje. Dokaz za to je kur'anski ajet: “Ako te neki od mnogobožaca zamoli za zaštitu, ti ga zaštititi da bi saslušao Allahove riječi...” (Et-Tewba, 6). Ovo je dokaz da se Allahov, dž.š., govor čuje. Maturidije smatraju da se Allahov govor ne može čuti. Po njima govor je svojstvo koje je neodvojivo od Allahovog bića i on se tretira pod pojmom viđenja Allahovog bića, a ne pod pojmom sluha. Pod pojmom sluha tretiraju se slova i glasovi.¹⁷

Hasan Kafija na pojedinim mjestima tvrdi da je Allahov govor oduvijek i neodvojiv od Njegovog bića, nije slovo niti glas, niti se može pojmiti njegovo nepostojanje i slično, kao što je šutnja ili nijemost. Kao dokaz za tu svoju tvrdnju uzima činjenicu da su slova i glasovi nastali i njihov nastanak uslovljen završetkom drugih, jer je nemoguće izgovoriti drugo slovo dok se ne završi sa izgovaranjem prvog. On ovim dokazom odgovara hanbelijama i kerramijama koji kažu da je Allahov govor od slova i glasova, ali da je vječan.¹⁸

Iz navedene tvrdnje Kafije razumijemo da on smatra da se Allahov, dž.š., govor koji opstoji u Njegovom biću ne može čuti, jer on nije od slova i glasova, nego se čuju glasovi koji na njega ukazuju, a oni su stvoreni. To je tvrdnja maturidija koja je oprečna tvrdnji Eš'arija koji smatra da se Allahov govor može čuti.¹⁹

Na drugom mjestu Kafija smatra da se pod Allahovim govorom podrazumijeva njegovo jezičko značenje, jer je Allah, dž.š., svoj govor uputio ljudima na arapskom jeziku. “A što se tiče tvrdnje da je Allahov govor osobina koja opstoji u Njegovom biću i da se ne može čuti, nego da se radi o unutarnjem govoru, to nije tačno jer se ne kaže za onoga ko ima nutarnji govor, ali se on ne čuje, da je to stvarni, nego simbolični govor. U suprotnom bi se smatralo da nijema osoba govori.”²⁰ Ovaj stav Kafija iznosi i u svom komentaru Tahavijeve poslanice.²¹

¹¹ Hasan Kafi, *Ezharurrewdat*, 18b.

¹² El-Lamiši, *Et-Temhidu likava'idit-tewhid*, 67.

¹³ Ebu Bekr Er-Razi, *Šerhu bed'i el-emali*, 131–132.

¹⁴ Hasan Kafi, *Ezharurrewdat*, 31A.

¹⁵ En-Nesefi, *Bahrul-Kelama*, 92.

¹⁶ Ibn Ebil-Izz, *Šerbul-akide et-tahavijje*, 1/173–174.

¹⁷ En-Nesefi, *Bahrul-Kelama*, 136–137.

¹⁸ Hasan Kafi, *Ezharurrewdat*, 29A.

¹⁹ En-Nesefi, *Bahrul-kelama*, 136–137.

²⁰ Hasan Kafi, *Ezharurrewdat*, 29B.

²¹ Hasan Kafi, *Nurul-jekin fi usulid-din*, 139–140.

Iz navedenog citata jasno se vidi da je ova njegova tvrdnja suprotna prvoj. Ovo drugo mišljenje zastupa Ibn Ebul-Izz u svom komentaru poslanice Tahavija iz akaida.²²

Na kraju Kafija savjetuje sljedeće: “Ako kažemo da se pod Allahovim govorom misli na njegovo jezičko značenje, onda se u našim mislima odmah stvara predstava da je to govor sastavljen od slova i glasova, te se nužno podrazumijeva da je stvoren, a ne oduvijek. Zato, da se ne bi na osnovu takve tvrdnje dolazilo do pogrešnih zaključaka savjetujem da se ne upuštamo u raspravu o suštini Allahovih svojstava, te da kažemo da je Allahov govor Njegovo svojstvo ne ulazeći u njegovu kakvoću.”²³

Iz navedenih primjera vidimo koliko je Hasan Kafija, r.a., nastojao da ilm ul-kelam približi Kur'anu i sunnetu, te da sve njegove teze, koliko je to moguće, potkrijepi kur'ansko-sunnetskim dokazima.

Na kraju, ovo djelo Pruščaka je posebno značajno za nas danas kada smo u situaciji da se razna tumačenja islama, koja odudaraju od ehli sunnet-skog srednjeg puta kojem tradicionalno pripadamo, nameću muslimanima Balkana. Hasan Kafija Pruščak može da nam posluži kao primjer kako treba odgovoriti na izazove takve vrste. Nadam se da će Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini naći načina da još više promoviše našu tradicionalnu

ehli sunnetsku ulemu i nastavi hoditi putem kojeg su oni na ovim prostorima utemeljili.

Nadam se, također, da će Islamska zajednica podržati projekt prevođenja ovog značajnog djela na bosanski jezik i da će ono u što skorijem roku ugledati svjetlo dana na našim prostorima, te poslužiti kao temeljno gradivo iz akaida na našim fakultetima i glavna orijentacija muslimana ovih prostora u razumijevanju i tumačenju temeljnih istina vjere.

²² Ibn Ebul-Izz, *Šerhul-akide et-tahavijje*, 1/199.

²³ Hasan Kafi, *Ezharur-rewdat*, 29B.

الموجز

الفكر العقدي عند حسن كافي بروشتشاك في كتابه “أزهار
الروضات في شرح روضات الجنات”

د. زهدي عادلوفيتش

يعتبر حسن كافي بروشتشاك من أبرز علماء البلقان، وله عدة أعمال بارزة في العقيدة أشهرها كتاب “روضات الجنات في أصول الاعتقادات” الذي أوجز فيه أشهر كتب العقيدة التي كانت تدرس في مدارس ذلك الزمان الإسلامية في بلادنا. وقد ترجم هذا الكتاب وطبع باللغة البوسنية. وبعد أن ذاع صيت ذلك الكتاب، ونزولا عند رغبة الوجهاء، كتب شرحا لذلك الكتاب أسماه “أزهار الروضات في شرح روضات الجنات”، ومن المؤسف أن هذا الكتاب غير معروف بين القراء عندنا، نظرا لعدم نشره منذ فترة طويلة، ولكونه أعد وطبع باللغة العربية. وفي هذا البحث يستعرض الكاتب الكتاب المذكور وأسباب تأليفه، وموقف حسن كافي من علم الكلام، والمنهجية والمصادر التي استخدمها، إضافة إلى بعض المسائل العقدية التي اشتغل بها بروشتشاك في كتابه.

الكلمات الرئيسية: حسن كافي بروشتشاك، “أزهار الروضات في شرح روضات الجنات”، علم الكلام.

Summary

HASAN KAFI PRUŠČAK ON AQĀID IN FLOWERS
OF THE GARDENS IN INTERPRETATION OF THE
GARDENS OF PARADISE

Zuhdija Adilović

Hasan Kafi Pruščak is one of the most renowned Islamic scholars in Balkans. In the field of Aqaid he wrote a number of outstanding works of which “Gardens of Paradise on Principles of Creed” (*Rewdatul-džennat fi usul al-i'tiqādāt*) is one of the most significant wherein he summed up most relevant works on Aqaid studied in Islamic schools of our area in that time. This book was translated and published in our language. As the book received much attention, upon requests of some distinguished people, he wrote commentary on this work and titled it *Flowers of the Gardens in interpretation of The Gardens of Paradise (Ezharur-rewdat fi šerhi Rewdatul-džennat*. Regrettably, this book is not well known to our readers due to the fact that it remained unpublished for a very long time, then it was edited and published in Arabic language. In this article the author presents this work of Hasan Kafi, his motives for writing it, Kafi's attitude towards 'Ilm el-Kalam, methodology and sources he used and some of the issues in the field of Aqaid treated by Kafi in his works.

Key words: Hasan Kafi Prušak, *Flowers of the Gardens in interpretation of The Gardens of Paradise*, 'Ilm el-Kalam